

FINLANDIYA OLIY TA'LIM TAJRIBASI ASOSIDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARNI TAYYORLASH

Shodiyev N.

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

Shodiev R.

Zhojiang University, China

Annotatsiya

Ushbu maqolada Finlandiya ta'lim tizimining respublikamiz oliy o'quv yurtlari amaliyotiga qo'llasa bo'ladigan jihatlarini namoyon qilish maqsadida ushbu mamlakat erishgan yutuqlarni o'rganish va tahlil qilish bilan bog'liq masalalar qaralgan.

Kalit so'zlar: Finlandiya, ta'lim jarayoni, boshlang'ich sinf, kredit, oliy o'quv yurtlari, Boloniya ta'lim modeli, metod.

TRAINING OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS BASED ON FINNISH HIGHER EDUCATION EXPERIENCE

Annotation

This article addresses issues related to the study and analysis of the achievements of this country in order to demonstrate the aspects of the Finnish educational system that can be applied to the practice of higher educational institutions of the Republic.

Keywords: Finnish, educational process, primary class, credit, higher education institutions, Bologna Education Model, Method.

Finlandiya ta'lim tizimi tarjibasini o'rganish bo'yicha olib borgan izlanishlarimiz, unda ta'lim sifatini yuqori bo'lishida alohida o'rin tutgan omillar namoyon qilindi. Jumladan, Finlandiya Boloniya ta'lim modelining barcha prinsiplariga mos yangi qonun qabul qilgan, yagona Evropa ta'lim makonini yaratishga katta hissa qo'shgan mamlakat hisoblanadi, pedagog kadrlar tayyorlashning mukammal tizimi yaratilgan bo'lib, ularni tayyorlash bilan mashg'ul bo'lgan oliy o'quv yurtlari mas'uliyatlarini chuqur his etib, obro'-e'tiborlarini, raqobatbardoshliklarini saqlab qolishlari uchun maktablarda turli tadbirlar o'tkazib, bo'lajak talabalar va ularning ota-onalari bilan mustahkam aloqa o'rnatgandilar. Boshqacha qilib aytganda, Finlandiya oliygohlari bir tomondan maktab ta'limini takomillashtirishga hissa qo'shsalar, ikkinchi tomondan iqtidorli o'quvchilarni, ya'ni bo'lajak talabalarni oldindan tanlab olish shaklidan samarali foydalanadilar. Finlandiyada pedagogik kadrlarni tayyorlashni 1978 yilda amalga oshirilgan reformadan boshlagan bo'lib, uning maqsadi o'qituvchilar tayyorlashni kasbiy darajasini oshirishga qaratilgan.

Ushbu nuqtai nazardan pedagogika profilidagi oliy o'quv yurtlarida ta'lim-tarbiya jarayoni o'qitishni kasbiy-pedagogik yo'naltirilganligi asosida tashkil etish, ularning o'quv rejalarida ko'zda tutilgan o'quv fanlari mavzularini maktabda o'qitiladigan fanlar mavzulari bilan bog'liq holda o'rganishni taqozo etadi.

Fin professor-o'qituvchilarning ta'lim jarayoniga bunday yondashuvi pedagogik oliygohda o'rganiladigan har bir fan talabalarning kelgusi pedagogik faoliyatiga qo'yilgan qadam ekanligini ularga muntazam ravishda eslatib turishini bildiradi. Aytish joizki, mazkur masala bo'yicha qator yillar davomida olib borgan izlanishlarimiz asosida "Oliy ta'lim tizimida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda kasbiy-pedagogik yo'naltirilganlik" o'quv-uslubiy qo'llanma (Samarqand: SamDU, 2019.- 67 b.) tayyorlangan, uni istiqbolda fin hamkorlarimiz maslahatlari bilan takomillashtirish, o'quv-tarbiya jarayoniga tatbiq etishimiz joiz.

Finlandiya pedagogika oliy ta'lim tizimi erishgan yutuqlardan yana biri - bu o'quv rejadagi umumkasbiy fanlarni o'rganishda modulli ta'lim texnologiyasidan o'z o'rnida foydalanilganligi bilan izohlanadi.

Finlandiya ta'lim tizimida maktab o'qituvchisi ta'lim sifatini takomillashtirishda lokomotiv ekan, biz tayyorlayotgan o'qituvchi o'quvchilar bilan bo'ladigan turli munosabatlarda o'ziga xos kommunikativ sifatlarni to'g'ri tanlab oladimi? Afsuski, bu sohada ham pedagogika institutlarida taxsil olayotgan talabalar o'quvchilarga xush keladigan, ular tomonidan sharaflanadigan rahmdillik, shirinsuxanlik, bolajonlik, sabrlilik, insoniylik, sezgirlik, bilimdonlik, topqirlik kabi kommunikativ sifatlarni bo'lajak o'qituvchilarda tarbiyalash e'tibordan chetda qolmoqda, desak xato bo'lmaydi. Chunki, zamonaviy ta'lim tizimida boshqaruv rolini bajarishi lozim bo'lgan o'qituvchilar o'zlari o'qitayotgan fanlarni bilsa etarli degan yanglish tushunchadan voz kecha olmayapmiz. Oliy pedagogik ta'lim tizimi talabalarida esa bunday sifatlarni shakllantiradigan kommunikativ kompetentlik fani kiritilmagan.

Amaldagi o'quv-tarbiya jarayonimiz uchun yangi bo'lgan fin pedagogika oliy ta'lim tizimi asosida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash tizimiga o'tishga tayyorgarlik ishini boshlamoqchi ekanmiz, o'z faoliyatimizda e'tibordan chetda qolgan va biz uchun muammoli bo'lib kelayotgan savollarni namoyon qilish va kun tartibiga qo'yishimiz joiz. Masalan, Finlandiya maktablarida o'qituvchilik faoliyati bilan shug'ullanish uchun talabgor (o'qituvchi)lardan magistrlik ilmiy darajasiga ega bo'lish talab qilina boshlaganda Finlandiya oliy o'quv yurtlari magistrlik ilmiy darajasiga ega bo'lish uchun talabgor kommunikativ kompetentlik (12 kreditlarni), ta'lim texnologiyalari (75 kreditlarni), pedagogika va psixologiya (35 kreditlarni), asosiy mutaxassislik predmetlari (35 kreditlarni), qo'shimcha mutaxassislik predmetlari (35 kreditlarni), tanlov fanlari (5-8 kreditlarni) kurslarni majburiy ravishda topshirish talabini qo'yishgan. Mazkur rejada ko'rsatilgan kurs (fan)larning tarkibi magistrning kelgusi pedagogik faoliyatiga yo'naltirilgan bo'lib, pedagogika sohasida magistrlar tayyorlash bo'yicha biz olib borayotgan ishimizdan farq qiladi. Jumladan, magistraturada o'qitayotgan fanlar qatoriga kommunikativ kompetentlik fani kiritilmagan, asosiy va qo'shimcha mutaxassislik predmetlarining o'rnini aniq yoritilmagan desak xato bo'lmaydi. Shuningdek, ta'lim jarayonining sifatini oshirishga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini o'rganishga ajratilgan o'quv vaqti boshqa fanlarni o'rganishga ajratilgan vaqtdan farq qilmaydi. Xolbuki, bu vaqt, yuqorida ko'rsatilganidek, Finlandiya oliy ta'lim tizimida 75 kreditlarni tashkil qiladi.

Shu boisdan ham ta'lim muassasalarimiz o'quv-tarbiya jarayoniga ta'lim texnologiyalarini joriy etish ommaviy tus olmayapti, ya'ni muammoligicha qolmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev tashabbusi bilan mamlakatimizda uchinchi renessans poydevorini qurilishini boshlagan ekanmiz, uni yanada jadallashtirish uchun Finlandiya oliy ta’lim tizimi professor-o‘qituvchilari, magistrlar kabi ta’lim texnologiyalarini jiddiy o‘rganishga ko‘proq vaqt ajratish va o‘quv-tarbiya jarayoniga tatbiq etishni kechiktirib bo‘lmaydigan vazifa sifatida qarashimiz lozim.

Quyida ilmiy-pedagogik faoliyatimiz jarayonida ishlab chiqqan va ta’lim-tarbiya jarayonida qo‘llab kelayotgan ta’lim texnologiyalaridan ayrim namunalar keltiramiz.

“**Keys stadi**” texnologiyasi (inglizcha “case” - chemadon, metod, “Study” - muammoli vaziyat, vaziyatli tahlil, yoki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish - talabalarda aniq, real yoki sun’iy yaratilgan muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladigan texnologiya.

Texnologiyaning asosiy maqsadi quyidagilardan iborat:

- tahlil ko‘nikmalari va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish;
- nazariya va amaliyot birligini ta’minlash;
- muammo yuzasidan turli qarashlar va yondashuvlarni namoyon qilish;
- qarorlar qabul qilish va uning oqibatlariga doir mulohazalarni taqdim etish;
- noaniqliklar mavjud bo‘lgan sharoitda maqbul variantlarni baholash ko‘nikmalarini shakllantirish.

Tabiiy-matematik bilimlarni amalda qo‘llash, mavjud ko‘nikma va malakalarni to‘laqonli namoish etishga doir Keys.

Ta’lim-tarbiya jarayoni, pedagogik faoliyat hamda hodisalarning tarkibiy elementlari o‘rtasidagi o‘zaro birlik va aloqadorlikni anglash hamda tahlil qilishda Keys usuli asqotadi.

Keys bayoni. Tabiatshunoslik va uni o‘qitish metodikasi fani o‘qituvchisi “Tabiatshunoslik o‘qitish didaktik tamoyillari” mavzusi bo‘yicha auditoriya mashg‘ulotlarida quyidagi hatti-harakatlarni bajaradi:

Mavzu bo‘yicha ma’lumotlarni bayon qiladi:

1. Ta’lim prinsiplari tarixiy va shu vaqtni o‘zida ijtimoiy kategoriya bo‘lib, ular jamiyatning taraqqiyoti, unda fan va madaniyatning rivojlanishi darajasiga qarab takomillashib boradi.

2. Ta’lim prinsiplaridan ta’lim qoidalari kelib chiqadi. Ta’lim doiralari ta’lim jarayonini ayrim tomonlari, bosqichlari komponentlarida amal qiladi.

3. Ta’lim prinsiplarining har biri haqida tushuncha berib, Ya.A.Komenskiyning “Buyuk didaktika” asarida ta’limning ilmiylik va tarixiylik prinsiplari yo‘qligining sabablarini izohlab berdi.

4. Ta’limning ko‘rgazmali vositalari orqali uzoq o‘tmishda buyuk ajdodlarimiz foydalangan ta’lim prinsiplarini namoyish qiladi hamda Mirzo Ulug‘bek madrasasida ta’lim jarayonida ta’limning tarixiylik prinsipi (Abu Rayxon Beruniy, Muxammad Muso Xorazmiy, Abu Ali ibn Sino, Abul Vafo va boshqalarning asarlari), ilmiylik (shogirdlarni yulduzlarni kuzatishlargajalb qilishi) prinsipidan foydalanganiga alohida urg‘u beradi.

5. Talabalarga vaqti-vaqti bilan savol berib ulardan javoblar oladi.

6. Mashg‘ulotni ochiq osmon osti (ekskursiya) shaklida tashkil qilib talabalarni Mirzo Ulug‘bek rasadxonasi va muzeyiga oid dalillarni namoish etadi.

Keys topshirig‘i. Kafedra professor-o‘qituvchisining ta’lim jarayonidagi pedagogik faoliyati qanday metod (qoida)lar yordamida amalga oshirilganligini aniqlang.

Professor-o‘qituvchining echimi. Kafedra professor-o‘qituvchisi qo‘llagan metod (qoida)lar: hikoya, tushuntirish, ma’ruza, suhbat, namoyish, baxs-munozara.

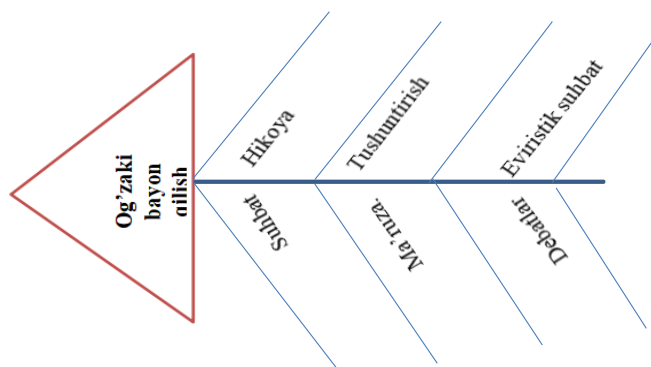
Keys bayoni.

Mamlakatimiz OTM lari bazasida Keys stadi_metodlarini qo‘llash tajribasi shakllanmoqda. Biz tadqiqotimizda Keys texnologiyasini qo‘llash asosida talabalarni ma’naviy faoliyatga metodik tayyorlash bo‘yicha muammoli vaziyatlarni yaratiladi va hal qilishga doir o‘quv topshiriqlarini ishlab chiqiladi.

Og‘zaki bayon qilish metodi talabalarni umumiy madaniyati, mantiqiy fikrlashi va bilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Keys topshirig‘i: Og‘zaki bayon qilish metodi turlarini “Baliq skeleti” grafik organayzerida ifodalanadi.

Keys echimi - rasmda ko‘satilgan.

Klaster metodi yordamida bilimlarni o‘zlatirish hamda o‘zlashtirilgan bilimlarni mustaxkamlashda talabalar guruxlarga bo‘linadilar va ularga belgilangan vaqt ichida mavzu buyicha qanday tayanch tushuncha va iboralarni o‘zlashtirgan bo‘lsalar, ularni qog‘ozga yozish vazifasi topshiriladi. Vazifani bajarish jarayonida fikrlarning to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligiga axamiyat bermaslik, nimani o‘ylagan bo‘lsa, shuni yozib borish talab etiladi. Yozuvning texnik (orfografik, mantiqiy va xokazo) jihatlariga e’tibor bermaslik aytib o‘tiladi. Fikrlar tugallangandan so‘ng gypyx a’zolari tushunchalarni mantiqiy jixatdan bir-biriga bog‘lab chiqadilar.

Pedagogika kursining “Shaxs kamoloti ijtimoiy-biologik hodisa, pedagogik jarayon ob’ekt va sub’ekt sifatida” mavzusini o‘rganishda talabalarni 4-guruhga bo‘lib, ularni “Irsiyat”, “Muhit”, “Ta’lim-tarbiya”, “Faoliyat” tushunchalariga, “Tarbiya qoidalari” mavzusini esa “Maqsadga qaratilganlik”, “Demokratiya va insonparvarlik”, “Qadriyat ustuvorligi”, “Izchilik-tizimlilik” tushunchalariga klaster to‘ldirishga jalb qilish mumkin.

Xuddi shuningdek, talabalarga axloq, vatanparvarlik, mehnat, iqtisodiy, jismoniy, ekologik, huquqiy, estetik tarbiya berish bo‘yicha mavzularni o‘rganish jarayonida tarbiyaning har bir turiga klaster tuzish mumkin va shu asosda ularning mazmun-mohiyatini ochib berish ta’lim jarayoni samarasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Pedagogika fani o'quv dasturiga muvofiq "Ta'lim nazariyasi" bo'limidagi "Ta'lim mazmuni" mavzusida DTS, "O'quv rejasi", "O'quv dasturi", "Darslik", o'quv qo'llanma vazifalari yoritiladi. "Ta'lim tamoyillari" mavzusida esa ijodiylik, ilmiylik, amaliylik, hayot bilan bog'lanish, tarixiviylik kabi tamoyillarga mahalliy misollar keltiriladi.

Bayon qilinganlar ta'lim nazariyasini yoyib o'qitishning klaster tasvirini ifodalaydi.

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kelgusi pedagogik faoliyatlari uchun juda muhim bo'lgan "Tabiatshunoslik va uni o'qitish metodikasi" umumkasbiy fanining "Tabiatshunoslik asoslari" moduli bo'yicha "O'simliklar dunyosi" bo'limining "Tuban o'simliklari" mavzusi bo'yicha Klaster tuzish ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Talabalarni 5 guruhga bo'lib, ularni "Ko'k-yashil suvo'tlar", "Yashil suvo'tlar", "Diatom suvo'tlar", "Qo'ng'ir suvo'tlar", "Qizil suvo'tlar" sinf tushunchalariga, "Yuksak o'simliklar" mavzusini o'rganishda esa talabalar olti guruhga bo'linib "Rinofitlar", "Psilotlar", "Moxsimonlar", "Plaunsimonlar", "Bo'g'imlilar", "Paporotniksimonlar" tushunchalarining mazmun mohiyatlariga klaster to'ldirishga jalb qilindi.

Xuddi shuningdek, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilariga "manzarali" o'simliklar, yovvoyi o'simlik (cho'l, dasht, tog', botqoq zona)larning turlariga klaster tuzishga hamda ularni mamlakatimizda amalga oshirilayotgan "Yashil makon" milliy dasturi bilan bog'lashga yo'naltirish asqotadi.